

A koszovói háború, Szerbia NATO-bombázása, a szerb ellenzék és Milošević bukása

Bieber, Florian: Der Kosovo-Krieg als Mobilisierung für politischen Wandel? Erklärungsansätze für den Demokratisierungsdruck in Serbien im Sommer 1999. = Südost-Forschungen. 68. Bd. 2009. 456-478. p.

Kis-Jugoszlávia a boszniai háború lezárása után aránylag csekély erőfeszítéssel normalizálhatta volna viszonyát a nemzetközi közösséghez. Belgrád koszovói offenzívájával és etnikai tisztogatásaival ez az út azonban bezárult. A nemzetközi közösség kénytelen volt drasztikus eszközökhöz nyúlni a koszovói akció megállítására. A súlyos beavatkozás Szerbia 1999. tavaszán végrehajtott NATO-bombázásában, valamint háborús bűnösként Milošević elnök hágai vád alá helyezésében öltött formát, és meghatározó fordulatnak bizonyult a belgrádi rezsim életében. A szerb hátorszagra mért megsemmisítő csapás ugyanakkor kiváltotta a széles közvélemény heves felháborodását, legalább Európa keleti térfelén. Az elutasítás megkérdőjelezte a példátlan hadművelet politikai morálját és stratégiai értelmét egyaránt. Egyes kritikák szerint a beavatkozás a Milošević-rendszer belső ellenzékének akcióképességét is megbénította, amivel csak elodázta a rendszer összeomlását. – Az itt ismertetendő elemzés szempontja (a nyugati beavatkozás célkitűzéseit, politikai hátterét nem érintve): a belső folyamatok értékelése.

*

A nagyszerb propaganda hatékonysága a kormányzó szocialista párt népszerűségével egyetemben már a horvátországi háború kezdetétől lehajló ágba került, és a fokozódó háborús erőfeszítések szociális és pszichikai terhelése nyomán lassan minimálisra csökkent. A mélypontot azok a tiltakozó megmozdulások jelezték, amelyek az 1996-os önkormányzati választásokon elkövetett választási csalásokhoz kapcsolódva szerveződtek. A viszonyok normalizálását számon kérő mozgolódás általánosságban a közéleti normák helyreállításának szólt, áttételes formában azonban tükrözte az elnyúló polgárháborús helyzet elutasítását is. A tiltakozási hullám azonban viszonylag gyorsan elapadt a megfelelő szervezettség és pártpolitikai háttér hiánya miatt. A korán széthullt Zajedno (Együtt) ellenzéki koalíciója aligha jelentett érdemi támogatást. A kormánypárt tekintélyvesztése a továbbiakban elsősorban az 1997-es parlamenti választások iránti érdektelenségben nyilvánult meg. Az ezt követő időszak kormánypolitikája, a megélt feszültségekre visszatekintve drákói szigorú egyetemi, illetve médiatörvénnyel igyekezett bebiztosítani ideológiai egyeduralmát, 1998 már-

ciusában pedig beindította koszovói hadjáratát. A lépést a látszat kedvéért nemzeti jelszavakkal kiírt, a meggyengült ellenzék, valamint a kisebbségek által bojkottált népszavazással pótlólagosan legitimálta, egyben friss keletű sajtódekrétum útján gondoskodott a koszovói történeletről való hiteles tájékoztatás elfojtásáról. Irányított sajtójában az albánok és nyugati segítők gyalázása és kriminalizálása dominált. Mindez a közvéleményt most már egyre kevésbé győzte meg.

Belgrád számára a NATO-bombázás idején propaganda-szempontról saját felelősségének, viselt dolgainak eltagadása volt a tét. Maga a parlamenti ellenzék Vuk Drašković-tyal vagy Vojislav Koštunicával az élen sajnálatosan sokáig együtt haladt a nyugatellenes, nagyszerb diszkurzussal, a parlamenten kívüli ellenzék pedig legfeljebb csendben maradt, ha – különösen Slavko Ćuruvija újságíró rejtélyes meggyilkolása után – nem akarta hasonló veszélyeknek kitenni magát. A bombázások első időszakában rendszeressé váltak a felülről szervezett nyugatellenes demonstrációk az események közvetlen hatása alá került civil lakosság részvételével. Ezek látogatottsága azonban hamarosan megcsappant, és helyettük spontán, önálló megmozdulások kaptak lábra (a tanulmányban bőséggel részletezve), melyek a koszovói hadiállapot elhúzódását, a hátország életének ellehetetlenülését tették szóvá (egészen már az áram- és vízellátás, a közlekedés megbénulásáig), majd fokozódó indulattal a koszovói hadművelet sorkatona-áldozatait kérték számon. A felelőségnek a külső-belső „ellenségre” történő áthárítása minden hitelét elvesztette. Az emberek világosan látták: ki/kik az előidézői a katasztrofális helyzetnek. A tiltakozások egyébként éppen a közép-szerbiai, korábban Milošević legszilárdabb bázisait adó térségre (Leskovac, Kruševac stb.) összpontosultak.

Végképp betelt a pohár, amikor a hatalmi szervek a katonááldozatok növekvő számát látva megkísérelték a veszteségek palástolását, majd megpróbálkoztak a tiszteletadás nyilvánosságának akadályozásával, a tüntetésszervezőket pedig a gyász „instrumentalizálása” ürügyén zaklatták. Az egyre hevesebb, gyakran rendőri erővel szétvert demonstrációk résztvevő köre hamarosan kibővült a koszovói frontról dezertáltakkal. A háborúellenes nyugtalanságnak csak a harcok teljes befejezése vetett véget, amit a nemzetközi közösség az arzenál hátországi megsemmisítésével ért el. A koszovói frontról végleg visszatért katonák azonban még mozgolódtak – kifizetetlen zsoldjuk, valamint munkalehetőség követelésével. Az eleve válságos helyzetbe került szerb vidék szociális feszültségeit emellett a koszovói albán helyreállítás szerb menekült tömegének megjelenése (mint előtte a krajinaí áradaté) is tovább élezte.

A Milošević-i vezetés morális veresége a civil megmozdulások tükrében véglegessé vált 1999 közepére. Széles tömegek jutottak el a felismerés-

sig: Milošević katasztrófába kormányozta az országot, és a normalizálódás csak a rezsim bukásától remélhető. Ekkor már a politikai ellenzék is felszólalt a vezetés háborús politikája ellen, anélkül, hogy a lakossági tiltakozások érthető nyelvét használta volna. Nehezen is találtak egymásra a közvéleménnyel. Az egyetlen nagyobb ellenzéki párt – a Drašković-féle SPO – a maga kétes múltjával bánhatta megkésett igazodását. Néhány kisebb ellenzéki párt platformközösségeként a Saveza za promena-nak (Szövetség a változásért) sikerült – a fővárosba összpontosítva – forradalmasítania a közhangulatot. A sebesen gyorsuló folyamat – a Demokratikus Ellenzék koalíciójának szervezett fellépésével – a soron következő elnökválasztáson (2000) végre Milošević bukásához vezetett. A forradalmi pillanat előkészítésében elévülhetetlen érdemeket szerzett a meghökkenés változatos eszközeit felvonultató kampányaival az eredetileg betiltott Otpor (Ellenállás) ifjúsági mozgalom.

*

A 2000. októberi események ellenzéki sikerében ott rejlik az 1996/97-tel kezdődő mozgolódások sok korábbi törekvése. A társadalmi-politikai válság elhatalmasodásához, ami az ellenállást létre hívta, mindenekelőtt a Belgrád koszovói háborúja járult hozzá. A társadalmi tudat változását a NATO-bombázás alapvetően nem befolyásolta, ugyanakkor véget vetett a belháborúnak, és semmiképp sem késleltette Milošević bukását. Ám ne feledkezzünk el az ellenzék – legalább a belgrádi értelmiségi opposíció – a külföld részéről megnyilvánuló erkölcsi és főként anyagi támogatásáról sem. 1996/97-ben ez még hiányzott. A nemzetközi közösség a koszovói offenzíva kezdetéig mindvégig Milošević-tyel törekedett megegyezésre. Azt követően a politikai ellenzék támogatása azonban a nyugati politika prioritásává vált. 1999 őszétől az ellenzék választási győzelméig az eszmei támogatás mellett összesen mintegy 41 millió USD, továbbá jelentős technikai segítség erősítette a küzdelem pozícióit.

Komáromi Sándor

SZEMLE

Nemzeti és nemzetiségi irodalomak

Vágyakozni a Másik után: a meghasonlott lengyel önkép regényben és filmen

Ostrowska, Elzbieta, Desiring the Other: The Ambivalent Polish Self in Novel and film = Slavic Review, 2011 ősz, 70. évfolyam, 3. szám, 503-524. p.

Ostrowska tanulmányát Lengyelország területi hadviselése és a meghasonlott lengyel én-tudat kapcsolatának elemzésével kezdi. Választását azzal magyarázza, hogy az ország többszöri megszállásának alakulása a történelem során, illetve az idegen területek elfoglalása a lengyelek által, híven tükrözik a kettősséget, amely a lengyel nemzeti öntudatban is felfedezhető: a beékelődést Kelet és Nyugat közé. Gondolatmentesen kifejtéséhez Henryk Sienkiewicz Trilógiáját (*Trylogia*, 1884-1888) hívja segítségül, ami, véleménye szerint, a tizenkilencedik századi lengyel irodalmi kánon részeként valóság-hű képet ad a lengyelség-tudat geopolitikai és kulturális meghasonlottságáról, valamint a hódításhoz és területvédelemhez fűződő ellentmondásos viszonyáról.

A fősztás idején íródott három regény – emeli ki Ostrowska – nosztalgikus megemlékezés Lengyelország múltbeli hatalmáról, terjeszkedési törekvéseiről. Maga Sienkiewicz is úgy nyilatkozott, hogy „jelkesítő szándékkal” írta trilógiáját. Ostrowska szerint az író ennek érdekében idealizált lengyelség-képet fest, csupa idealizált lengyel főszereplővel – nőekkel és férfakkal egyaránt – benépesítve regényeit, és a történelmi romantika irodalmi eszköztárára támaszkodva megalkotja az egységes lengyel nemzetet szimbolizáló, tökéletes férfi-nő páros modelljét. Sienkiewicz az idealizált heteroszexuális lengyel párt a Trilógia két kötetében is (Tűzzel-vassal – *Ogniem i mieczem*, 1884; A kislovag – *Pan Wolodyowski*, 1888) más nemzetiségű, sőt, amit még fontosabbnak vél Ostrowska, *keletről* származó ellenféllel állítja szembe (Bohun, az ukrán kozák, illetve Azja, a tatár személyében). Ezáltal a lengyel-nem lengyel ellentét a nyugat-kelet ellentétévé női ki magát. A Másik, az idegen, illetve a Kelet tehát kulcsszerepet játszik a lengyel identitás megfogalmazásában.

A regények keletkezésének korára jellemző történelmi és politikai körülményekkel összhangban, a lengyel identitás a Trilógia mindkét fent említett részében kirekesztő, védekező. A Trilógia ebből a szempontból